

Islam og vi – en Gud som lar seg spotte

Preken ved temagudstjeneste i Kampen kirke

NOTTO R. THELLE

Fra den tid begynte Jesus Kristus å gjøre det klart for disiplene at han måtte dra til Jerusalem, og at de eldste, overprestene og de skriftlærde skulle la ham lide mye. Han skulle bli slått ihjel, og den tredje dagen skulle han oppstå. Da tok Peter ham til side og gav seg til å rettesette ham: «Gud fri deg, Herre! Dette må ikke hende deg.» Men Jesus snudde seg og sa til Peter: «Bort fra meg, Satan! Du vil føre meg til fall. Du har ingen sans for det som Gud vil, bare for det som mennesker vil.»

Matt 16:21–23

For mange år siden leste jeg en bok som satte tanker og følelser i sving. Den var skrevet av en engelsk misjonær som hele sitt liv hadde arbeidet i Midt-Østen. *Sandaler ved moskéen*, het boken.¹ Liksom Moses tok av seg skoene foran den brennende busken fordi han sto på hellig grunn, må vi som kristne sette fra oss sandalene utenfor moskéen, hevdet forfatteren. Vi må følge muslimene inn i deres verden, lytte, se, lære. Høre meningen bak ordene og sanse livet bak formene. Kanskje vi så kan møtes i en samtale på dypet.

Det var ord som var med på å forme mine egne tanker om religionsmøtet. Men den gang var den selvfølgelige scenen et sted i Midt-Østen, Nord-Afrika eller Pakistan. Nå – 30 år etter – kunne det like gjerne ha vært tale om Oslo. Det religiøse Europa-kart er i ferd med å forandres. Selv i Oslo er der mange moskéer, ikke minst i denne del av byen. Det er store muslimske minoriteter, 10.000 eller kanskje 20.000. De er synlige i gatebildet. De fleste tilhører andre kulturer og etniske bakgrunner, men er også norske borgere.

Det er mange i denne byen – også mange kristne – som følger dem inn i deres verdener, arbeider side om side med dem, og harmes over rasisme og diskriminering. Av og til forvirres de av skikker de ikke helt forstår eller aksepterer. Og noen følger dem inn i deres helligdommer.

I dag er vi i vår egen helligdom, Kampen kirke. Selv om kirkens nedarvede tro og moral står muslimene langt nærmere enn de verdiene som nå preger det norske samfunn, er nok dørstokken til kirken ganske høy. Om der er noen muslimer her, er de velkomne som våre gjester. Vi er søsken som iallfall har en del av den samme arv. I vår helligdom skulle der være rom for deres nærvær, deres bønner og hengivenhet.

Dette er en preken og ikke et foredrag, så jeg skal ikke gi noen grundig utredning av forholdet mellom islam og kristendom, om likheter og forskjeller, muligheter for konflikt og forsoning. Men siden dagens tekst tydeliggjør en del markante forskjeller i troens sentrum – særlig når det gjelder gudsbildet – vil jeg innledningsvis markere nærheten, fellesskapet i vår bekjennelse av den éne Gud.

Både jøder, kristne og muslimer er seg bevisst en felles arv. Vi er alle Abrahams barn. Jøder og kristne taler om Abrahams og Isaks og Jakobs Gud. Muslimene fører sin slekt tilbake til Abraham og Ismael. Ismael var Abrahams sønn med Hagar, trellkvinnen. Dere kjenner det fra 1. Moseboks beretning om hvordan Hagar ble drevet ut i ørkenen og holdt på å gå til grunne før hun ble reddet av en Guds engel, og hun ga Gud navnet «Du er en Gud som ser» (1 Mos 16:13). I Mekka deltar pilegrimene fremdeles i riter som henspiller på Hagars fortvilede leting etter en kilde i ørkenen.

Isak og Ismael var ikke så gode brødre, men begge hadde Abraham til far. Vi taler om Abraham som troens far, han som satte håp mot håp og trodde på løftet. Muslimene ser på Abraham som den første muslim, dvs. en som vraket avgudene og søkte den éne Herre. Dere vet at islam betyr «underkastelse» og muslim «en som underkaster seg» og hengir seg til den ene Herre. Islam omtaler Abraham som Gudsøker, Gudhengen, «muslim». Som Koranen uttrykker det:

Da hans Herre sa til ham: 'Hengi deg til Meg', svarte han, 'Jeg hengir meg til all verdens Herre'. Og Abraham påla sine sønner dette og Jakob likeså: 'Mine sønner, Gud har valgt religionen for dere, så gå ikke i døden annet enn i tjenende hengivelse'. (Sure 2:125f)

Islam er «tjenende hengivelse» til Allah, all verdens Herre, den barmhjertige, den nåderike, herren over dommens dag (Sure 1:1).

Vi vet også at islam regner med de bibelske profeter som sine, helt fra Adam til Kristus. Muslimer gir jøder og kristne en spesiell status som Bokens folk. De taler om evangeliet, *injl*, ser opp til Maria som Jesu mor, stadfester jomfrufødselen og holder fast på Jesu under. Der er mye annet som splitter – i selve troens sentrum, i læren om Kristus og treenigheten – men la oss iallfall holde fast at vi også har en felles arv.

Kanskje kan vi oppsummere det i ordene fra Det annet Vatikankonsil,

som anmoder kirkene om å se med aktelse på muslimene, som «tilber den ene, levende, i seg selv hvilende, barmhjertige og allmechtige Gud, himmelens og jordens skaper, som har talt til menneskene». Deres gudsfrykt, deres liv i bønn og deres moralske idealer har krav på respekt. På tross av århundrenes gjensidige stridigheter og fiendskap oppfordres «alle til å glemme det som har vært, til oppriktig å øve seg i gjensidig forståelse og til i fellesskap å forsvare og fremme den sosiale rettferdighet, de etiske verdier, freden og friheten for alle mennesker».² La oss ikke glemme dette.

Men så til teksten og dagen. Det er første søndag i faste, og hele den kristne kirke er i ferd med å forberede seg på Jesu lidelse og død. Vi har lest Hebreerbrevets ord om Ham som ble prøvet i alt liksom oss. Vi har hørt Peters spontane protest mot tanken på at Mesteren skulle fornedres med kors og død, og Jesu harmdirrende avvisning av Peters sataniske fristelse. Og i lovsangen har vi dvelt ved Kristi lidelsesvei og lovet å følge Ham på den veien.

Se vi går opp til Jerusalem
i hellige fastetider
og ser hvordan Jesus, Guds egen sønn
i stedet for syndere lider.
(NoS 128)

Både for jøder, kristne og muslimer er Jerusalem en hellig by. Her møtes de tre religionene. Men samtidig splitter byen de tre. For jødene er det Sion, den fagre by, sentrum for løfter og lengsler, det hellige sted med tempel og tilbedelse og tradisjoner. For muslimer er det også en hellig by, vevet inn i beretningene om Profetens åpenbaringer, med al Aksha-moskéen på tempelplassen som en av sentralhelligdommene i islams verden (Sure 17:1). Og for kristne er det altså stedet der Jesus gikk gjennom sin dypeste fornedrelse.

Jerusalem er en felles arv som splitter. Jeg tenker ikke bare på politikk, men på troens levende sentrum.

La oss en stund sette fra oss sandalene utenfor portene. La oss gå inn sammen, vandre ved siden av hverandre, lytte og tale stille ord. Resten av denne prekenen kan kanskje stå som *mine* ord i en slik samtale, basert på tekster som akkurat her står i strid med Koranens beretninger. For oss er det umistelige innsikter om den Helliges nærvær, slik de ble formet i den enkle beretningen om Mesteren, han som på sin vandring mot Jerusalem viste oss Guds ansikt.

Jeg har allerede nevnt islams respekt for Jesus. Han er Messias, profet, budbærer, Guds tjener, ordet fra Gud. Men akkurat når det gjelder kors

og død, blir motsentningen nesten utålelig. Mens vi i vår tro bekjenner at han ble «pint under Pontius Pilatus, korsfestet, død og begravet, for ned til dødsriket», ser det ut til at Koranen avviser at Jesus virkelig døde på korset. Jødene trodde de hadde drept Messias, Jesus, Marias sønn, Guds sendebud, sier Koranen,

Men de drepte ham ikke, og de korsfestet ham ikke,
men det fortonet seg slik for dem . . .

Tvertimot, Gud har tatt ham til Seg.

Gud er mektig, vis.

(Sure 4:156)

Ordene er ikke helt entydige, men ifølge tradisjonen, befridde Gud Jesus fra korset og tok ham til seg.

En kjent kristen islamskjenner understreker at islams anliggende var å bekjenne at korsdøden ikke burde ha funnet sted. Kjærligheten kunne ikke beseires på denne måten. Derfor vil islam så å si redde Jesus fra korsdøden.³ På en måte står de sammen med Peter i protesten mot det urimelige i Jesu vei.

Men for kirken er dette et være eller ikke-være. Det går ikke bare på spørsmålet om troskap mot det som virkelig skjedde, men det dreier seg om selve gudsbildet. Og her er vi altså ved et punkt hvor samtalen lett går i stå. La oss tale tydelig men varsomt om det som ligger oss på hjertet.

Vi har i det siste år hatt en opprivende strid om blasfemi. Muslimer over hele verden har følt at deres Gud ble spottet ved en bok som besudlet Profeten og hans budskap. Kristne er ikke ukjent med sorgen og harmen over tilsvarende latterliggjørelse av kristentroen. «Gud lar seg ikke spotte», sier vi med henvisning til Skriften (Gal 6:7). Og våre muslimske venner vil si det enda sterkere: Gud er den opphøyede, den allmechtige, hevet over all svakhet. Hans navn er hellig og må ikke besmittes. All spott må straffes. All motstand må overvinnnes.

Men likevel sier dagens tekster på en måte det motsatte. Hvis det er sant at Kristus er Guds ansikt og nærvær i verden, tror vi faktisk på en Gud som nettopp lar seg spotte. Kristus er prøvet i alt slik som oss, leste vi fra Hebreerbrevet (4:14–16). Han gikk så langt inn i vår smerte og fornedrelse at intet menneskelig er ham fremmed: angsten og dommen og dødens mørke. Og poenget i dagens tekster er at nettopp dette er guddommens sanne ansikt.

Vi ser det i nesten alle fristelsestekstene i De nye testamente. De sataniske fristelser ved begynnelsen av Jesu gjerning lokket ham til å gå maktens og ærens vei. Bruk din makt, gjør stener til brød, kast deg ut fra tempelets topp! Sømmer det seg ikke for den allmechtige å vise at ham tilkommer makten og æren i evighet? (Matt 4:1–11)

Peter avviste de forferdelige ord om lidelse og død som om Jesus selv sto der og spottet Gud. Det må aldri skje, sa han, så å si på Guds vegne. Men får altså høre at på dette punkt har han ingen sans for det guddommelige.

Og så igjen på korset den siste fristelse: Hvis du virkelig er Guds sønn, så stig ned av korset! Da skal vi tro. Bruk din makt, la de himmelske legioner gripe inn. «Andre har han frelst, seg selv kan han ikke frelse,» lød de spottende ord (Matt 27:42–43). Folk så en svak Gud i ham som endte på korset. Og på en måte hadde de rett. Men de ordene som var ment som spott, har i evangeliet en dypere klang, og ble en skjult bekjennelse: «Andre har han frelst, seg selv kan han ikke frelse!» Slik er Gud, til forskjell fra alle andre makter og guder! Denne verdens herrer og makthavere av alle kategorier kan det med å frelse seg selv, berge skinnet, kjempe for æren og seieren. Men andre kan de ikke frelse. Gud er annerledes: Andre frelser han, men selv er han villig til å gå til grunne. Kristus ble pint og plaget og spottet til døde, men ba for sine motstandere og velsignet dem som spottet ham. Gud lar seg spotte.⁴

Mens den annen verdenskrig gikk mot sin grufulle avslutning, satt en japansk teolog og så hvorledes det landet han elsket, med systematisk presisjon ble bombet i ruiner. Folket ble plaget til døde av sår og sykdom. Og det gikk opp for ham at denne sårede og syke verden ikke kan bli frelst av en frelser som ikke selv er merket av sår og sykdom. I dyp inspirasjon skrev han en bok han kalte *Guds smertes teologi*.⁵ Vi er vant til å tale om Guds kjærlighet som Guds innerste vesen. Javel, sier han, men det innerste i kjærligheten er smerten, svakheten, den indre motsetning som oppstår når den hellige favner den som burde forkastes.

Det som gjør evangeliet så vanskelig å tro, er at Gud handlet på en måte hvor han ser ut til å sette grenser for sin guddommelighet, han handlet på en måte som ikke sømmer seg for Gud. Syndenes forlatelse er i virkeligheten et slikt fenomen. Gud forkaster ikke den som burde forkastes. Det er som om Gud skulle være en karakterløs Gud . . . Nettopp denne smerten var den korsets skam Gud tok på seg i sin enbårne sønns person.⁶

Med denne visjon av Gud vender han seg mot enhver teologi som overser smerten i Gud. Han avviser Karl Barth og hans meningsfeller som gjør Gud til den absolutte, så høyt hevet over verdens vonde virkelighet at han blir uten sår og skramme. En slik teologi får harde kanter, med vekt på motsetning, eksklusivitet, avvising. En Gud som ikke favner, er en Gud uten smerte, hevder han. Og på den annen side, overfor den lettkjøpte tro på en human Gud som ikke stiller krav og som elsker uten smerte, taler han om Guds offer. Gud ga avkall på makten og æren for å gi plass for mennesket.

Jeg skal ikke utfolde dette nærmere med henblikk på islam. Det er ikke sant at islam ikke kjenner til Guds nåde og barmhjertighet, slik det av og til hevdes. Og vi har saktens mye å lære av muslimes totale underkastelse under hans vilje. Men midt i det som gjør oss til søsken i troen på den ene Gud, er der noe sentralt som skiller oss. Den opphøyde og hellige, den ene himmelens og jordens skaper, er samtidig den som i Kristus har gjort seg til ett med vår skjebne, så dypt at intet menneskelig er ham fremmed. «Kristendommens enestående storhet er dens tro på en fattig Gud, som et sår i det absolutte,» sier en fransk pater. «Intet menneske kunne finne på det; det måtte en åpenbaring til.»⁷

Vi er tilbake der vi begynte. Sandalene står ved porten til helligdommen. Vi må fortsette å besøke hverandres hellige rom. Lytte og tale. Hver gang går vi ut og vet litt mer om hverandre. Og kanskje vet vi litt mer om Gud. Så får vi overlate til Ham og til våre egne hjerter å la ordene få makt over oss, om de bæres av sannhet. Så kan vi også med større glede og trygghet møtes i gatene utenfor helligdommen i årene som kommer.

NOTER

1. Kenneth Cragg, *Sandals at the mosque*, svensk utgave *Sandaler ved moskén* (Stockholm: Diakonistyrelsen, 1965).
2. *Om de ikke-kristne religioner*, Vatikanum II.
3. Kenneth Cragg tolker det slik.
4. Motivet tas opp av Kosuke Koyama i *Mount Fuji and Mount Sinai* (Maryknoll, NY: Orbis, 1984, s. 260).
5. Kazo Kitamori, *Theology of the pain of God* (Richmont, Virginia: John Knox Press, 1965).
6. Ibid. s. 119.
7. Jean Sullivan, *Morning light: The spiritual journal of Jean Sullivan* (New York: Paulist Press, 1988), s. 13.

Notto R. Thelle, f. 1941, cand. theol. TF 1965, dr. theol. 1983. Misjonsprest i Japan (Den Nordiske Østasiamisjon) 1968–1985. Professor i misjonsvitenskap og økumenikk ved Det teologiske fakultet (UiO) 1986–.

Islam and we: A God who lets himself be mocked

A sermon on Matthew 16:21–23, delivered at a special service dealing with the presence of Islam in Norway. After initially referring to the many common concerns of Muslims, Jews, and Christians, as children of Abraham and with Jerusalem as a holy city, the sermon concentrates on the differences that this text reveals, particularly in the basic understanding of God and of Christ's suffering. Jesus' way to Jerusalem and his rejection of Peter's diabolic

temptation, trying to make him avoid the dishonouring suffering and death, reveal in a paradoxical way the image of a God who lets himself be mocked. In the midst of what unites the two faiths, we must acknowledge basic differences and share our deepest convictions.